

ปัญหา “กัมพูชพากย์” บางคำในเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์

Some Problems of Khmer Loanwords in Samutthakhot Kham Chan

ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต¹

Dr.Cholada Ruengruglikit

บทคัดย่อ

ในวรรณคดีไทยเรื่อง สมุทรโฆษคำฉันท์ มีคำภาษาเขมร หรือ “กัมพูชพากย์” ปรากฏอยู่มากจนเห็นเด่นชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเนื้อหาส่วนที่แต่งสมัยอยุธยาตอนต้น สะท้อนความรู้ความเชี่ยวชาญเรื่องคำภาษาเขมรของกวี อย่างไรก็ดี ผู้เขียนพบว่า “กัมพูชพากย์” หลายคำในสมุทรโฆษคำฉันท์นี้มีปัญหาอยู่มาก ซึ่งเกิดจากสาเหตุหลายประการ ประการแรก เกิดจากการถอดคำภาษาเขมรเป็นภาษาไทยซึ่งมีหลายระบบ คือ บ้างถอดตามรูปคำ บ้างถอดตาม การออกเสียงคำ และบ้างถอดทั้งตามรูปคำและการออกเสียงคำ ผู้อ่านต้องทราบว่า กวีใช้ระบบใดในการถอดคำนั้นๆ ทั้งพบว่าถอดรูปคำและเสียงคำได้ไม่ตรงเสียทีเดียว ประการที่สองเกิดจากกวีไทยจงใจดัดแปลงคำภาษาเขมรเป็นภาษาไทยเพื่อประโยชน์ทางวรรณศิลป์ ทำให้คำภาษาเขมรผิดไปจากคำเดิมมาก จนบางคำยากที่จะสืบค้นว่ามาจากคำเดิมคำใด นอกจากนี้การดัดแปลงดังกล่าวอาจทำให้คำภาษาเขมรบางคำมีรูปคำคล้ายหรือเหมือนกับคำในภาษาไทย จนอาจทำให้ผู้อ่านสับสนและเข้าใจผิดว่าเป็นคำไทย อย่างไรก็ดี การพิจารณาบริบทแวดล้อมเพื่อหาความหมายของคำนั้นๆ จะช่วยให้ทราบได้ นอกเหนือจากนี้ ยังมีคำภาษาเขมรบางคำที่เขียนผิดเพราะคัดลอกผิด เช่น เดิมพยัญชนะบางตัว หรือเปลี่ยนตำแหน่งของของสระ ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนจึงเสนอแนะให้เพิ่มคำอธิบายคำศัพท์

¹ ศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาษาเขมรในเรื่อง**สมุทรโฆษคำฉันท์** เพื่อให้ผู้อ่านทราบว่าคำภาษาเขมรนั้นๆ มาจากคำเดิมคำใด และมีความหมายใด ทั้งยังจะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจและตีความคำกับวรรณคดีไทยได้มากขึ้น

คำสำคัญ : ปัญหาของ “กัมพูชพากย์” ปัญหาของคำภาษาเขมรในวรรณคดีไทย
สมุทรโฆษคำฉันท์

Abstract

It is noticed that a lot of Khmer vocabularies, called in Thai as *Kamputchha Phak*, are found in **Samutthakhot Kham Chan**, one of Thai classical literary works in which the unfinished first part of the story was composed in the early Ayudhya Period. This portrays the expertise of the poet in using the Khmer Language. However, among these Khmer vocabularies, there are some problems. First, Thai poets used transliteration, transcription or both transliteration and transcription to transfer Khmer words into Thai Language. The readers had to know whether the Khmer words they read were transliterated, transcribed, or both transliterated and transcribed. Second, many Khmer words used in **Samutthakhot Kham Chan** had been adapted on purpose for the sake of literary beauty that the original Khmer words were difficult to be traced back. Additionally, some adapted Khmer words are the same as Thai words. This confused the readers. They might misunderstand that these Khmer words are Thai words. However, the context of these words could well help the readers to make their decision. Furthermore, there are some wrong Khmer words in this literary work that possibly came from some later copiers while copying the manuscript of this work by adding some consonants change some consonants or changing the positions of some vowels. Therefore, the explanations of these Khmer words are needed to be

given in new publications of **Samutthakhot Kham Chan** in order to give better understanding of the words and also better appreciation of this literary work.

Key words : Problems of Kamputcha Phak, Problems of some Khmer vocabularies in Thai literature, Samutthakhot Kham Chan

1. ความนำ

กวีผู้แต่งเรื่อง **สมุทรโฆษคำฉันท์** มีทั้งกวีสมัยต้นอยุธยาและกวีสมัยต้นรัตนโกสินทร์ ซึ่งแต่งต่อเรื่องที่กวีสมัยต้นอยุธยาแต่งค้างไว้จนจบบริบูรณ์ จากการศึกษาพบว่า กวีผู้แต่งวรรณคดีเรื่องนี้ในสมัยอยุธยาตอนต้นเชี่ยวชาญภาษาเขมรและใช้คำภาษาเขมรซึ่งอาจเรียกเป็นคำศัพท์ว่า “กัมพูชพากย์” เป็นจำนวนมาก เฉกเช่นเดียวกันกับที่พบในวรรณคดีไทยเรื่องอื่นที่แต่งในสมัยเดียวกันหรือสมัยใกล้เคียงกัน เช่น **มหาชาติคำหลวง** สะท้อนให้เห็นว่าคนไทยสมัยอยุธยาตอนต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกวีในราชสำนักมีความรู้เรื่องคำภาษาเขมรอย่างกว้างขวางและรู้อย่างดีมาก ทั้งน่าจะใช้คำภาษาเขมรปนกับคำภาษาไทยในการสื่อสารกัน เนื่องจากใช้คำภาษาเขมรหลายคำแทนคำไทยที่มีใช้อยู่แล้วในเวลานั้น คำเขมรที่กวีใช้มีทั้งใช้ตรงกับคำเดิมในภาษาเขมร เช่น “กรุง” ซึ่งเป็นคำภาษาเขมรโบราณ มีความหมายว่าพระเจ้าแผ่นดินและครองราชย์ (Dictionnaire du Khmer Ancien, n.d. : 125) “ตาง” ซึ่งมีความหมายว่าแทน ผู้แทน และเครื่องบรรทุกบนหลังสัตว์ (บรรจบ พันธุเมธา, 2517 : 167) และคำว่า “บังอจ” ซึ่งมีความหมายว่าหน้าต่าง (บรรจบ พันธุเมธา : 271) แต่ก็มี “กัมพูชพากย์” จำนวนมากในเรื่องนี้ที่ใช้ต่างไปจากรูปคำเดิมในภาษาเขมร ทำให้คำเขมรบางคำในวรรณคดีเรื่องนี้มีปัญหาในการสื่อสารซึ่งชวนให้ศึกษา

อย่างไรก็ดี ปัญหาเหล่านี้เป็นเรื่องปกติทั่วไปที่เกิดขึ้นได้เมื่อมีการยืมคำจากภาษาหนึ่งมาใช้ในอีกภาษาหนึ่งเมื่อมีการติดต่อสื่อสารกัน การยืมดังกล่าวมีทั้งใช้คำเหมือนในภาษาเดิมและดัดแปลงคำเดิมจนเปลี่ยนไปจากภาษาเดิม การดัดแปลงดังกล่าวมีทั้งดัดแปลงเสียง พยางค์ รูปคำ และความหมายของคำ การดัดแปลงคำเหล่านี้ อาจไม่มีปัญหาในสมัยที่มีการแต่ง

วรรณคดีเพราะคนในสมัยนั้นยังรู้จักและเข้าใจความหมายของคำที่กวีใช้ แต่เมื่อตกถึงสมัยหลัง ความรู้เหล่านี้ไม่มีหรือมีน้อยในกลุ่มคนสมัยต่อมาทำให้เกิดปัญหาเรื่องการรับรู้และความเข้าใจคำต่างๆ เหล่านี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่กวีดัดแปลงคำจนผิดไปจากรูปคำเดิมและเสียงเดิมเป็นอันมาก

ในบทความเรื่องนี้ ผู้เขียนจึงศึกษาคำภาษาเขมรที่เป็นปัญหา เพื่อชี้ให้เห็นปัญหาของคำภาษาเขมรดังกล่าวรวมทั้งวิธีการแก้ไข

2. ข้อตกลงเบื้องต้น

ในบทความเรื่องนี้เมื่อกล่าวถึงเรื่องการดัดแปลงคำจากภาษาเขมรเป็นภาษาไทย ใช้คำว่า “ดัดแปลง” หรือ “แผลงคำ” จึงเห็นว่า มีความจำเป็นต้องอธิบายความหมายของคำเหล่านั้นก่อนเพื่อให้เข้าใจตรงกัน

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 อธิบายความหมายของคำว่า “ดัดแปลง” ว่า “แก้ไขเปลี่ยนแปลงให้เหมาะสม, เปลี่ยนจากรูปเดิมโดยแก้ไขเปลี่ยนแปลงบ้างเล็กน้อย เช่น ดัดแปลงเรือนชั้นเดียวให้เป็น 2 ชั้น” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556 : 428)

ในกรณีของการเปลี่ยนพยัญชนะสะกดก็จะจัดเข้ารวมอยู่ในการดัดแปลงคำ เพราะดัดแปลงให้เข้ากับอักขรวิธีในการเขียนคำของภาษานั้นๆ เช่น คำภาษาเขมรอาจเขียนสะกดด้วยตัว “ร” เช่น คำว่า “ขบวร” เมื่อถ่ายทอดเป็นคำไทยอาจเขียนสะกดเหมือนคำเดิมในภาษาเขมรหรืออาจเปลี่ยนตัวสะกดเป็น “น” ก็ได้ หรือในกรณีที่เป็นการใช้เครื่องหมายซึ่งไม่มีในอักขรวิธีของอีกภาษาหนึ่ง ก็สามารถดัดแปลงการเขียนสะกดได้ เช่น สะกดคำ “กาด” ในภาษาเขมรเป็น “กัต”

นอกเหนือจากนี้ ยังมีการดัดแปลงรูปคำตามการออกเสียงคำในภาษาเขมร เช่น ออกเสียง “ซ” เป็น /จ/ ออกเสียง “ท” เป็น /ต/ และออกเสียง “ฟ” เป็น /ป/

ส่วนคำว่า “แผลง” **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554** อธิบายความหมายซึ่งเกี่ยวข้องกับภาษาว่า “แปลงสิ่งเดิมให้เพี้ยนแปลกไป เช่น แผลงสระ แผลงพยัญชนะ” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556 : 791) เรียกว่าวิธีการแผลงคำหรือคำแผลง

อย่างไรก็ตาม โดยหลักของการแปลงคำในภาษามีเกณฑ์ในการแปลงคำอยู่ด้วย ดังที่ พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ) (2539 : 29 – 35) อธิบายว่ามีทั้งแปลงพยัญชนะ แปลงสระ และแปลงวรรณยุกต์ ที่เรียกว่าแปลงพยัญชนะนั้นมีทั้งใช้หลักการแปลงในภาษา เขมร บาลีสันสกฤต และปรากฏ เช่น แปลง “ต” เป็น “ด”, แปลง “ว” เป็น “พ”, แปลง “จ” เป็น “กระ” และแปลง “ผ” เป็น “ประ” เช่น แปลงคำ “ขจาย” เป็น “กระจาย” และ แปลง “ผจญ” เป็น “ประจญ” ที่เรียกว่าแปลงสระคือเปลี่ยนรูปสระจากรูปหนึ่งเป็นอีกรูปหนึ่ง หรือเปลี่ยนรูปสระเป็นพยัญชนะ เช่น แปลงสระอุเป็นอู ดังปรากฏในคำว่า “อาตุร” เป็น “อาตุร” หรือแปลง “สินธุ” เป็น “สินธว”

ในบทความนี้เมื่อต้องการใช้ในความหมายว่าเปลี่ยนแปลง โดยทั่วไปจะใช้คำ “ดัดแปลง” หากต้องการใช้หมายถึงการแปลงตามเกณฑ์การแปลงคำจะใช้คำว่า “แปลงคำ” “การแปลงคำ” และ “คำแปลง”

3. ปัญหา “กัมพูชพากย์” บางคำในเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์

จากการศึกษา “กัมพูชพากย์” หรือคำภาษาเขมรในเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ พบว่า หลายคำมีปัญหา ปัญหาต่างๆ มีดังต่อไปนี้

3.1 ปัญหาเรื่องรูปคำ มีหลายคำที่กวีไทยใช้คำภาษาเขมรด้วยการถอดรูปคำ ทั้งนี้ ต้องคำนึงว่าการเขียนสะกดคำในภาษาไทยและภาษาเขมรแตกต่างกัน เมื่อเห็นว่าคำภาษาเขมร มาใช้ก็นำมาปรับให้เขียนสะกดแบบคำในภาษาไทย² ทำให้มีรูปคำต่างไปจากคำในภาษาเดิม³ หรือเมื่อนำรูปคำในภาษาเดิมมาใช้ก็ดัดแปลงคำไปจากคำเดิมด้วย นอกจากนี้ มีหลายคำ

²เช่น คำว่า “กาด” ในภาษาเขมร ถอดรูปเป็นภาษาไทยว่า “กัถ” พยัญชนะ “ช” และ “ธ” ใน ภาษาเขมรตรงกับเสียง /จ/ และ /ท/ ในภาษาไทย เมื่อถอดเสียงคำทำให้เขียนพยัญชนะต่างกันไปด้วย

³คำว่า “รณัง” “ละเหย” “เสบย” และ “อัญเชิญ” ที่กวีไทยใช้ ตรงกับคำในภาษาเขมรว่า “รณัง” “เลหีย” “เสปีย” และ “อญเชิญ” ซึ่งแปล ว่าม่านหรือเครื่องกันแดด เบิกบานใจ ทูเลา เชิญ ตามลำดับ

ที่กวีไทยถอดคำภาษาเขมรตามการออกเสียงคำ ซึ่งโดยมากถอดได้ไม่ตรงเสียทีเดียว แม้ว่าพยายามให้ใกล้เคียงมากที่สุด จึงทำให้ยากที่จะค้นหาคำเดิมในภาษาเขมร ปัญหาเรื่องรูปคำมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.1.1 ในต้นเรื่อง

คำว่า “ตระอร” ในสังเขปเรื่องสมุทรโฆษ กวีบรรยายว่า เมื่อพระสมุทรโฆษได้พระขรรค์จากพิทยาทรรักทรงพามเหสีพันทุมดีไปเที่ยวป่าหิมพานต์อย่างมีความสุข ราชางังกนกรได้อัญเชิญทั้ง 2 พระองค์ไปยังเมืองกนกร ตอนนีวกวีใช้คำว่า “ตระอรอัญเชิญเมื่อเมือง” (กรมศิลปากร, 2530 : 115) ผู้เขียนมีความเห็นว่ากวีไทยน่าจะดัดแปลงคำว่า “ตระอร” นี้มาจากคำภาษาเขมรซึ่งสันนิษฐานได้เป็น 2 แนวทาง

แนวทางแรก กวีไทยดัดแปลงคำว่า “ตระอร” มาจากคำภาษาเขมรว่า “อร” (อ่านออกเสียงว่า /ออ/) มีความหมายว่าดีใจ ปลาบปลื้ม (บรรจบ พันธุเมธา, 2528 : 1113) แล้วกวีไทยเติมคำ “ตระ” เข้าข้างหน้า ทำให้รูปคำต่างไปจากคำเดิม

แนวทางที่ 2 กวีดัดแปลงมาจากคำภาษาเขมรว่า “เตรกอร” ซึ่งแปลว่ามีความยินดี (บรรจบ พันธุเมธา, 2517 : 191) โดยเปลี่ยนเสียง /เตรก/ เป็น “ตระ”

คำว่า “สามหา” ในเรื่องเบิกโรง 2 กวีบรรยายการเล่นลาวพันทาโดยบรรยายลาว ทั้ง 2 คนว่า “ทั้งสองสามหา” (กรมศิลปากร, 2530 : 122) **ฉบับราชบัณฑิตยสถาน** ให้ความหมายของคำ “สามหา” ว่า “หยาบคาย, โห่หังก้าวร้าว ผู้หลักผู้ใหญ่” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556 : 1217) ซึ่งผู้เขียนคิดว่าไม่ใช่ความหมายที่ถูกต้อง ในบริบทนี้ คำ “สามหา” ในที่นี้มาจากคำภาษาเขมร “สาหา” มีความหมายว่าร้าย เขี้ยว เขี้ยวโหด (บรรจบ พันธุเมธา, 2528 : 891) เรื่องนี้เกิดจากผู้คัดลอกในภายหลังที่เติมตัว “ม” เข้าข้างท้ายคำ เนื่องจากคิดว่าเป็นคำภาษาไทย ทั้งยังอาจคิดว่าคำ “สาหา” ไม่มีใช้ในภาษาไทย มีแต่ “สามหา” จึงแก้ไข ดังปรากฏในความต่อไปนี้

<u>ทั้งสองสามหา</u> <u>ผู้ใดจริงจัง</u> <u>ใครดีคำแหง</u>	จะเล่นเกลิงลาว ชวนกันพันแทง จักรู้จักแรง จะเห็นฝีมือ (หน้า 122)
---	--

คำว่า “อั้งลั้ง” ในคำบรรยายของกวีเรื่องการเล่นเบ็กโรง 1 เล่นหัวล้านชนกัน กวีบรรยาย ดังนี้

ฉาดฉาดเสียงหัวสองแขง ทั้หน้าทั้ตาตุดยัง หัวล้านชาวลุ่มอั้งลั้ง ทุกแห่งทุกพายพายสนาม	เลือดไหลลามแดง เมาเลือดแล่นซรั้ง (หน้า 125)
--	---

คำว่า “อั้งลั้ง” นี้ ไม่มีในพจนานุกรมไทยและพจนานุกรมภาษาเขมร ผู้เขียนคิดว่าคำนี้น่าจะมาจากคำภาษาเขมร “อรง” มีความหมายว่ากระดก (หัว) เร็วๆ หรือถี่ๆ (บรรจบ พันธุมธา, 2528 : 1076) ซึ่งสอดคล้องกับบริบทในตอนนี้ คือ หัวล้านชาวลุ่มมีเลือดไหลอาบหัว จึงกระดกหัวเพื่อมิให้เลือดไหลเข้าตา เมื่อกวีนำมาใช้ ได้ถอดตามรูปคำแล้วเติมไม้หันอากาศตรงพยัญชนะ “ร” จึงเป็น “อั้งรัง” ที่กวีเปลี่ยนเสียง /ร/ เป็น /ล/ อาจเพราะต้องการให้มีเสียงสัมผัสในกับคำว่า “ลุ่ม” ที่อยู่ข้างหน้า ทำให้รูปคำผิดไปจากคำเดิมในภาษาเขมร

3.1.2 ในเนื้อหาของเรื่อง ในที่นี้จะนำเสนอคำต่างๆ โดยเรียงตามลำดับเหตุการณ์ในเรื่อง ดังนี้

คำว่า “จรรจน” อยู่ในตอนหมอเฒ่าให้พรานกราบทูลเชิญพระสมุทโรดมเสด็จวังช้างโดยพรานกราบทูลบรรยายลักษณะของช้างต่างๆ ที่ตอนมาวังไว้ในที่ซึ่ง เช่น

ลางตัวเมามันจรรจน ก็ขายจรรจนไปมา	นางช้างวางช้าง (หน้า 143)
-------------------------------------	------------------------------

คำว่า “จรรจน” ในที่นี้มาจากการถอดเสียงคำภาษาเขมร “ชญาน” มีความหมายว่าช้าๆ (บรรจบ พันธุมธา, 2517 : 114) ใช้ในบริบทว่าช้างเหล่านี้เดินชโยไปชโย มาชโยเป็นกริยาเดินไปเดินมาอย่างช้าๆ ที่กวีเขียนไม่ตรงตามรูปคำ น่าจะเกิดจากกวีเขียนคำภาษาเขมรตามการออกเสียงคำเพื่อให้ใกล้เคียงกับคำเดิมมากที่สุด เพราะเสียงพยัญชนะ “ช” ในภาษาเขมรตรงกับเสียง /จ/ ในภาษาไทย

คำว่า “พริต” ตอนพระสมุทโธมทรวงคล้องช้าง กวีบรรยายภาพพระสมุทโธมทรวงไล่ช้างไปจนทันช้างเอกทันต์ แล้วทรวงโยนบาศซึ่งเป็นเชือกหนึ่งไปคล้องช้างไว้ได้ในครั้งเดียว ดังนี้

ท้าวไทไล่ทันญช
หนึ่งงามางอน
พันกนิแรงราว
ท้าวทวยบาศพริตชัตติ
แลตรูตระเนตรบมิลลา

(หน้า 145)

คำว่า “พริต” ถอดตามรูปคำ “พริตร” ในภาษาเขมรโดยเขียนตามอักขรวิธีไทย จึงเปลี่ยนตัว “ตร” สะกดเป็นตัว “ด” แปลว่าเชือกหนึ่ง (บรรจบ พันธุมธา, 2523 : 455) “บาศพริต” มีความหมายว่าบ่วงบาศที่ทำด้วยเชือกหนึ่ง บางคนอาจเข้าใจผิดว่าคำ “พริต” ในที่นี้มาจากคำภาษาเขมรว่า “พราด” ซึ่งมีความหมายว่าพรากหรือแยกจากบุคคลผู้เป็นที่รัก (บรรจบ พันธุมธา, 2523 : 460) เพราะเมื่อถอดคำว่า “พริตร” และ “พราด” ในคำภาษาเขมรเป็นคำไทย อาจมีรูปตรงกันว่า “พริต” ได้ หากเข้าใจผิดจะทำให้ความหมายผิดไปด้วย จึงต้องคำนึงถึงบริบทเป็นสำคัญ

คำว่า “ช้างผชต” พบในตอนพระสมุทโธมและหมอช้างคล้องช้าง ปรากฏในความว่า

นายช้างขับช้างผชตชาย พันคลุกแหงนหาง
ตระบัดก็ตั้งกลางสนาม

(หน้า 145)

คำว่า “ผชต” ในที่นี่ไม่ใช่คำไทย แต่มาจากคำภาษาเขมรว่า “โผจต” (ออกเสียงว่า /โพจต/) มีความหมายว่าจ่อ ใกล้ (บรรจบ พันธุมธา, 2521 : 393) แต่กวีใช้เป็นคำเสียงสั้น ที่กวีถอดตามรูปคำในภาษาเขมรเพื่อให้มีเสียงสัมผัสใน /ช/ กับคำว่า “ข้าง” และ “ชาย” คำว่า “ข้างผชต” คือ ข้างต่อหรือข้างล่อ ใช้ล่อข้างป่าเพื่อให้เข้ามาใกล้คณะคล้องช้าง ทำให้คล้องช้างป่าได้ง่ายขึ้น

คำว่า “รำคาญ” พบตอนพระสมุทรโสมประทับแรมไพร ทรงชมพรรณไม้ในป่า แล้วทรงไม่สบายพระทัยที่ได้พระราชทานพระราชานุญาตให้มเหสีสุสดาตามเสด็จพระองค์ มาด้วย ทำให้ทั้งพระองค์และมเหสีต้องทรงทนทุกข์ด้วยความคิดถึงกัน ปรากฏในคำว่า

อย่าคิดว่าพักพล

มาจะชวนจนถึงเมือง

จงสรรรำคาญเคือง

ทุกข์แท้ที่สองทน (หน้า 152)

คำว่า “รำคาญ” นี้มาจากคำเดิมในภาษาเขมรว่า “รำขาน” เดิมน่าจะเขียนว่า “รำคาน” ตามการถอดเสียงคำ มีความหมายว่าไม่สบายใจ ไม่เป็นสุข (บรรจบ พันธุมธา, 2525 : 687) แต่เนื่องจากคำ “รำคาน” ไม่มีใช้ในภาษาไทย ผู้คัดลอกจึงเปลี่ยนการเขียนสะกดเป็น “รำคาญ” ซึ่งตรงกับคำไทยที่มีความหมายว่าระคายเคือง เบื่อ หรือถูกรบกวนจุกจิกจนเบื่อหน่าย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556 : 1002) ทำให้ผู้อ่านที่ไม่รู้คำภาษาเขมรออาจเข้าใจผิดว่าเป็นคำไทยซึ่งเป็นความหมายไม่เข้ากับบริบท

คำว่า “ประดัง” พบในตอนพระสมุทรโสมทรงชมปลาหลากหลายพรรณในป่า คำนี้มาจากคำภาษาเขมร “ผฺตึง” มีความหมายว่าทำให้หกละเมนตึลึงกา (บรรจบ พันธุมธา, 2525 : 397) กวีบรรยายว่าปลาหลายชนิดได้ยินเสียงดัง อันเนื่องมาจากการเดินทางของ ขบวนไพร่พลจำนวนมากของพระสมุทรโสมที่ทำให้ป่านั่นปั่นป่วน จึงเกิดอาการ “ประดัง” ที่กวีไทยใช้ว่า “ประดัง” นี้เพราะออกเสียงคำ “ผฺตึง” ว่า /พตึง/ ตามการถอดเสียงคำ เพราะตัวพยัญชนะ “ท” ในภาษาเขมรออกเสียงเป็น /ต/ แล้วกวีไทยแผลงเสียง /ต/ เป็น /ด/ อีกทอดหนึ่ง จึงเป็น “ผฺตึง” ต่อมาแผลงตัว “ผ” เป็น “ประ” จึงเป็นคำ “ประดัง” และ “ประดัง”

ในที่สุด ทั้งนี้ เพื่อให้คำนี้ส่งสัมผัสออกไปยังคำว่า “คลัง” ในบทต่อไป และเพื่อให้เสียงคำ “ประ (ติง)” โกลกับเสียง /ป/ ในคำว่า “แปลง” ที่อยู่ข้างหน้าด้วยรูปคำ “ประติง” ผิดจากรูปคำ “ผึ่ง” ในภาษาเขมรเป็นอันมาก คำนี้ปรากฏในข้อความว่า

กริมกรายว่วยเวียนสวายไหว	หวั่นปั่นป่วนไพร
ยะยับในแปลงและ <u>ประติง</u>	
คางเบือนเบือนเคียดค้าวคลัง	สลิดโฟพานลิ่ง
และพรวนสะพรั่งดวงตาม	(หน้า 156)

คำว่า “พานลิ่ง” พบตอนพระสมุทรโฆษทรงชมปลาหลากหลายพันธุ์เช่นกัน คำนี้มาจากคำเดิมในภาษาเขมรว่า “ปานเฝิง” มีความหมายว่าหันไปหันมา (บรรจบ พันธุมธา, 2521 : 334) กวีไทยแผลงพยัญชนะต้น “ป” เป็น “พ” เพื่อให้มีเสียงสัมผัสพยัญชนะ /พ/ กับคำว่า “โพ” ที่อยู่ข้างหน้า ส่วนคำว่า “ลิ่ง” นั้นถอดตามการออกเสียงคำ คนไทยออกเสียงตัว “พ” ในภาษาไทยเป็น /ล/ จึงเปลี่ยนจากตัว “พ” เป็น “ล” ดังปรากฏในข้อความว่า

คางเบือนเบือนเคียดค้าวคลัง	สลิด <u>โฟพานลิ่ง</u>
และพรวนสพรั่งดวงตาม	(หน้า 156)

คำว่า “พิศเพียน” หรือ “พิศเพี้ยน” พบหลายตอนในสมุทรโฆษคำฉันท์ เช่น ตอนพระโพธิ์เทพารักษ์จะอุ้มพระสมุทรโฆษไปสมนางพินทุมดี ทรงสงสัยว่าชาย (พระสมุทรโฆษ) ที่กำลังบรรทมในป่านั้นคือผู้ใดกันแน่ มีบทบรรยายของกวีว่า พระโพธิ์เทพารักษ์ได้พินิจพิศดูชายผู้นี้ตลอดทั้งร่างว่า

<u>พิศเพี้ยนแต่เกล้ากษัตริย์</u>	เทวาทาตรี
แลโฉมบมีอุปมา	
คิดควรสรรวลสุดสงกา	อ้าพระราชา
สมุทรโฆษบรร	(หน้า 160)

นอกจากนี้ ยังพบคำนี้ตอนบรรดานางกำนัลเห็นพระนางพินทุมดีเศร้าโศก จึงรีบไปปลุกพี่เลี้ยงธำรและเรียกพี่เลี้ยงธำรให้รับมาดูนางพินทุมดี กวีบรรยายเหตุการณ์ตอนนี้ว่า

พิศเพี้ยนพระพินดาทุกขานลกำนัด

ดัดรัตนธำร

มาดู

(หน้า 172)

นอกเหนือจากนี้ ยังพบคำนี้ตอนที่พี่เลี้ยงธำรอาสาพระนางพินทุมดีไปนำพระสมุทรโฆษมาให้นาง เมื่อพี่เลี้ยงธำรไปถึงเมืองพรหมนครก็เข้าไปในพระมณเฑียรของพระสมุทรโฆษมองเห็นแสงแก้วเรืองงามและสว่างไสว กวีบรรยายว่า

นิทราทังพลเจียบเหงา

ลงโดยลำเนา

พิมานรัตนจำเนียร

เข้าในมนตรพิศเพี้ยน

แสงแก้วไกรเทียร

แลเรื่องจำรัสศรี

(หน้า 177)

หากพิจารณาว่า “พิศเพี้ยน” หรือ “พิศเพี้ยน” เป็นคำภาษาไทย คือ “พิศ” แปลว่า เพ่งดู (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556 : 838) ส่วนคำ “เพี้ยน” และ “เพี้ยน” มีความหมายเหมือนกัน แปลว่าผิดแปลกไป คลาดเคลื่อน (ราชบัณฑิตยสถาน : 848) ความหมายก็จะไม่เข้ากับบริบทในตอนนี้

คำว่า “พิศเพี้ยน” ในที่นี้แท้จริงแล้วมาจากคำภาษาเขมรว่า “พิตพิล” หรือ “เพจพิล” แปลว่า มองดูหรือเมียงมอง (บรรจบ พันธุเมธา, 2523 : 431) เป็นไปได้ว่าเดิมกวีผู้แต่ง **สมุทรโฆษคำฉันท์** ถอดเสียงคำภาษาเขมร “พิตพิล” เป็น “พิตพิล” หรือ “พิตพิน” แต่ต่อมาผู้คัดลอกต้นฉบับเขียนเป็น “พิตเพี้ยน” และ “พิศเพี้ยน” โดยลำดับ เนื่องจากลากเข้าความให้เป็นคำในภาษาไทยมีข้อสังเกตว่าคำ “พิศเพี้ยน” นี้มีอิทธิพลต่อผู้แต่งเพลง “ไทรโยคแปลง” ซึ่งน่าจะได้รับอิทธิพลการใช้คำนี้จากเพลงเขมรไทรโยคซึ่งเป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์และจากคำในวรรณคดีโบราณ เพลงนี้มีเนื้อความตอนหนึ่งชมความงามของน้ำตกไทรโยคว่า “เสียงกังวาน เห็นตระการ ไหลดั่งฉาดฉานฉาดฉาน ไหลดั่งฉาดฉานสาสดา

เนืองนอง”(http://เพลง.meemodel.com/%E0%B9%80%E0%B8%99%E0%B8%B7%E0%B9%89...เข้าถึงเมื่อ 21 กันยายน 2556) นอกจากนี้ ยังมีบทความงามของธรรมชาติบริเวณน้ำตกไทรโยคว่า “แก่งโขดเขาไพร แลโคลสลับเหลื่อมล้ำ จ้าชะงักโกรกสอง ร่องรับกันเป็นชั้นซ่มองยิ่งล่อล่อตา พิศเพียงเพ่งมอง ยิ่งจ้องยิ่งมองยิ่งซึ้ง” (บรรจบ พันธุมธา) ผู้เขียนคิดว่า คำ “พิศเพียง” ในเพลงนี้น่าจะมาจากคำ “พิศเพียน” ในเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์เพราะมีคำแปลว่า “เพ่งมอง” ของคำ “พิศเพียน” ต่อท้ายด้วย

คำว่า “แฉะแฉะ” พบตอนพระนางพินทุมดีขอร้องพี่เลี้ยงธารีให้เป็นพี่พี่และช่วยนางให้พ้นจากความทุกข์โศกที่พราจากพระสมุทรโฆษ คำนี้มาจากคำภาษาเขมรว่า “เวะเวียน” (ออกเสียงว่า /เวียะเวียน/) หรือ “เวะห์เวียน” (ออกเสียงว่า /เวียะห์เวียน/) มีความหมายว่าหลบเลี่ยง (บรรจบ พันธุมธา, 2525 : 790 และ 794) ที่กวีไทยใช้ว่า “แฉะแฉะ” เพราะถอดตามเสียงคำ แล้วเปลี่ยนคำท้ายเพื่อให้สัมผัสไปยังคำว่า “เปน” ในวรรคถัดไป ปรากฏในข้อความว่า

พี่ผู้ชำนาญการ	ภูจะวานอย่า <u>แฉะแฉะ</u>	
ปางเดียวพี่มาเปน	พำนักรู้น้องอันเจ็บจง	(หน้า 174)

คำว่า “ควร” ตอนพระนางพินทุมดีขอร้องให้พี่เลี้ยงธารีวาดรูปชายต่างๆ ให้พระนางทอดพระเนตรเพื่อให้ทรงทราบว่าชายคนใดลอบมาสมนางกันแน่ พี่เลี้ยงได้ฟังก็เห็นว่าเหมาะสม จึงวาดรูปชายหนุ่มต่างๆ ขึ้น ปรากฏในข้อความว่า

นางน้องอินเขียนขอขบวร	ธารีคิดควร	
ก็ <u>ควร</u> รูปท้าวทุกทิศ		(หน้า 175)

คำว่า “ควร” ในข้อความ “ควรรูป” ดังปรากฏในข้อความข้างต้นมีความหมายต่างไปจากคำว่า “ควร” ในข้อความว่า “คิดควร”

“คิดควร” มีความหมายว่า คิดว่าเหมาะสม คำว่า “ควร” ในที่นี้เป็นคำไทย แต่ “ควร” ในข้อความว่า “ควรรูป” แปลว่าวาดรูป มาจากคำภาษาเขมรว่า “ครู” (ออกเสียงว่า /กูร์/) แปลว่าวาด รูป (บรรจบ พันธุมธธา, 2517 : 55) กวีไทยถอดรูปคำ “ครู” ในภาษาเขมรเป็น “ครู” แล้วแผลงสระอูเป็นพยัญชนะ “ว” ตามหลักการแผลงสระเป็นพยัญชนะ ทั้งนี้ เพื่อเล่นคำอย่างแยบคายระหว่างคำ “ควร” คำแรกซึ่งเป็นคำไทยและคำ “ควร” คำหลังซึ่งแผลงมาจากคำภาษาเขมร หากผู้อ่านไม่รู้จักคำภาษาเขมรก็อาจเข้าใจผิดว่าคำ “ควร” ทั้ง 2 คำเป็นคำในภาษาไทย ก็จะแปลความตอนนี้ไม่ถูกต้อง

คำว่า “กระเบ็ญ” ตอนพระสมุทรโฆษมีรับสั่งถามอำมาตย์สุสังข์กลับว่ากษัตริย์ทั้ง 10 พระองค์ที่จะรบกับพระสมุทรโฆษมีใครบ้าง ตอนหนึ่งทรงถามว่าผู้ใดเป็นแม่ทัพผู้อาจหาญทรงมงกุฏและทรงถือกระบองสั้น เสด็จขึ้นประทับในรถศึกที่เทียมด้วยจามรี ดังนี้

ขุนไดอันทรงมงกุฎกร
เห็จขึ้นในเหมรถยาน

กุมกระบองกระเบ็ญหาญ
จมรีอันเทียมสรรพ (หน้า 194)

คำว่า “กระเบ็ญ” ดัดแปลงมาจากคำภาษาเขมร “กัเป็ญ” (ออกเสียงว่า /ก้อมเปิน/) มีความหมายว่าสั้น (บรรจบ พันธุมธธา, 2517 : 17) กวีไทยดัดแปลงพยางค์ “กั” เป็น “กระ” และแผลงเสียง /ป/ เป็น /บ/ เพื่อให้เป็นคำ “กระเบ็ญ” ทำให้มีทั้งรูปคำและเสียงคำสอดคล้องกับคำว่า “กระบอง” เกิดเป็นเสียงคำคู่⁴ 2 คำที่เล่นล้อเสียงคำกันอย่างไรเพราะว่า “กระบองกระเบ็ญ” แปลว่ากระบองสั้น

⁴ พระยาอุปกิตศิลปสาร (2539 : 284) อธิบายความหมายของคำคู่ว่า ได้แก่คำ 2 พยางค์ที่มีพยางค์หน้าเป็นคำหล เช่น “กระทะ” “ประการ” หรือคำอักษรนำ เช่น “สละ” “สมาน” สามารถใช้เป็นคำเดียวได้ ในที่นี้คำว่า “กระเบ็ญ” และ “กระบอง” ต่างก็เป็นคำคู่ กวีนำคำคู่ทั้ง 2 คำมาเล่นล้อกัน

คำว่า “สันทับ” พบตอนพระสมุทรโฆษทรงสั่งให้พิเรนทรนำทหารออกรับกับชุมภาสูร ฝ่ายชุมภาสูรซึ่งตัวสูงใหญ่ราวกับภูเขาและมีแขนจำนวนมากก็ร้องคุกคามใส่พิเรนทร กวีบรรยายว่า

อสุรกรหลายเหลือไตร
ก็สร้างสันทับคุกคาม

ใหญ่สูงเสมอไศล
(หน้า 203)

“สันทับ” เป็นคำที่กวีไทยถอดรูปคำจาก “สนธาบ” ในภาษาเขมร มีความหมายว่า ตะคอก ตวาด ร้องตวาด (บรรจบ พันธเมธา, 2525 : 828) เดิมน่าจะเขียนเป็น “สันธับ” แล้วต่อมาผู้คัดลอกแก้เป็น “สันทับ” โดยเข้าใจผิดว่าเป็นคำเดียวกันกับคำ “สำทับ” ในภาษาไทย มีความหมายว่าย้ำหรือกำชับ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556 : 1227) ซึ่งเป็นความหมายที่ไม่เข้ากับบริบท

จากที่กล่าวมาพบว่าการเขียนคำภาษาเขมรในวรรณคดีเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์ มีทั้งมาจากการถอดรูปคำและถอดเสียงคำในภาษาเขมร ซึ่งมักถอดได้ไม่ตรงกับคำในภาษาเดิม จึงทำให้เกิดปัญหาไม่น้อยในเรื่องการสืบค้นคำเดิมในภาษาเขมร

3.2 ปัญหาเรื่องความหมายของคำ คำภาษาเขมรบางคำที่มีรูปพ้องกับคำไทยหรือมีรูปใกล้เคียงกับคำไทยมาก จนอาจทำให้ผู้อ่านชาวไทยเข้าใจความหมายของคำผิดไปได้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.2.1 ในต้นเรื่อง

คำว่า “รោอาจขนาง” ในเบิกโรง 1 เล่นหัวล้านชนกัน หัวล้านชาวกลุ่ม พุดอวดตนเองเพื่อข่มคู่ต่อสู้ว่าตนชนคนหัวล้านอื่นๆ จนหัวแตกมามากแล้ว หัวล้านอื่นๆ จึงพากันเกรงกลัวตนมากโดยใช้คำว่า “รោอาจขนาง” (กรมศิลปากร, 2530 : 124) ดังปรากฏในคำประพันธ์ต่อไปนี้

ภูชนโพล่พะเนียง
 ชาวลุ่มห้วยหลาย
 มึงตออุปปาง

อย่าเห็นหัวเกลี้ยง
 ก็แตกโผผาง
ระอาอางขนาง
 นี่จักเกี่ยงตาย⁵

ผู้อ่านบางคนอาจเข้าใจผิดว่าทั้งคำ “ระอา” และ “อางขนาง” เป็นคำไทยเพราะมีใน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 ซึ่งเขียนว่า “ระอา” และ “อางขนาง” ตามลำดับ คำ “ระอา” มีความหมายว่า “เบื่อหน่ายหรือหมดกำลังใจเพราะถูกรบกวน, ทำให้เกิดรำคาญหรือมีเหตุติดขัดบ่อยๆ, ระอิดระอาที่ว่า” (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556 : 983) ส่วนคำ “อางขนาง” มีความหมายว่า “อาย ขวยเขิน” (ราชบัณฑิตยสถาน : 1402) ซึ่งความหมายของทั้ง 2 คำนี้ไม่เข้ากับความในบริบท

คำว่า “ระอาอางขนาง” น่าจะถอดจากคำภาษาเขมร คำว่า “ระอา” มีความหมายว่า เช็ด เปื้อ (บรรจบ พันธุมธา, 2523 : 645) ส่วนคำ “อางขนาง” มาจากคำภาษาเขมรว่า “อางขนาง” มีความหมายว่าเอาแต่ลั่นเลจนแทบจะทำอะไรไม่ได้ (บรรจบ พันธุมธา, 2528 : 1127 - 1128) คือลั่นเลเพราะเกรงกลัวจนไม่กล้าเข้าต่อสู้ด้วยนั่นเอง

3.2.2 ในเนื้อหาของเรื่อง

คำว่า “ตระอาล” พบตอนพระนางพินทุมดีตื่นบรรทมแล้วไม่พบพระสมุทโรโฆษเพราะพระโพธิ์เทพารักษ์อุ้มพระสมุทโรโฆษไปจากพระนางแล้ว พระนางก็ทรงโศกเศร้า ดังนี้

⁵ผู้เขียนจัดรูปแบบคำประพันธ์ในต้นฉบับเสียใหม่ เพื่อให้เห็นรูปแบบฉันทลักษณ์และการรับส่งสัมผัสชัดเจนขึ้น

เทพีพินทุมตีอันมีมุขคือจันทร์

จาบัลยครันต์

ตระอาล

หาญบาลบพบตระหลบทุกขมาพาล

พิศวงในสถาน

บรรทม (หน้า 172)

คำว่า “ตระอาล” มีรูปคำตรงกับคำภาษาเขมรว่า “ตฺรอาล” มีความหมายว่าตื่นเร้ง เบิกบานใจ แต่ความหมายนี้ไม่เข้ากับบริบทในตอนนี้ เพราะพระนางพินทุมตีกำลังโศกเศร้า เพราะไม่พบพระสมุทโรหมะ

เมื่อตรวจสอบในวรรณคดีสมัยเดียวกัน คือ วรรณคดีสมัยอยุธยาตอนต้น พบว่ามีคำนี้ ใช้ใน *มหาชาติคำหลวง* กัณฑ์กุมาร ตอนพระเวสสันดรขอให้กุมารทั้งสอง คือ ชาลีและกัณหา เป็นสำเภาทองเพื่อให้พระองค์นำพาสรพสัต์ว์ข้ามสังสารวัฏ พบในข้อความว่า “*ยานาวาว เม โทล สองเจ้าแพงเกตรา แก่พ่อผู้จะปรารธนาเปนพระพุทธรันน อจลา ภาวสาครา พยงแผ่นดิน บตฺรอาล ข้ามสงสารเสมอ อรรณพนันน*” (กรมศิลปกร, 2529 : 169) หากพิจารณาข้อความ ก่อนหน้าประกอบ พบว่ากวีผู้แต่ง *มหาชาติคำหลวง* แปลข้อความ “*อจลา ภาวสาครา*” ว่า “*อนนบมิรู้โคลงรู้คล่อง*” (กรมศิลปกร : 168) เมื่อแปลคำ “*อจลา*” ว่า “*บมิรู้โคลง*” คำว่า “*บตฺรอาล*” ก็น่าจะมีความหมายอย่างเดียวกัน คำว่า “*ตฺรอาล*” จึงควรมีความหมายว่า “*โคลงเคลง เอียงไปเอียงมา*” แต่สังเกตว่าความหมายนี้ไม่ตรงกับคำ “*ตฺรอาล*” ในพจนานุกรมคำศัพท์ภาษาเขมร

เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้เขียนขอเสนอว่าเป็นไปได้หรือไม่ที่คำว่า “*ตฺรอาล*” ใน *มหาชาติคำหลวง* ซึ่งเป็นคำเดียวกันกับคำว่า “*ตระอาล*” ใน *สมุทโรหมะคำฉันท์* ไม่ได้มาจากคำ “*ตฺรอาล*” ในภาษาเขมร แต่มาจากคำอื่น คือ คำว่า “*ทฺราล*” เพราะเมื่อออกเสียงตัวพยัญชนะ “*ท*” ในภาษาเขมร ก็จะเป็นเสียง /ต/ โดยกวีไทยยึดเสียงคำ “*ทฺราล*” เป็น “*ตระอาล*” คำว่า “*ทฺราล*” มีความหมายว่า คำ ล้มคว่ำ กลิ้งเกลือก ตีแปลง (บรรจบ พันธุเมธา, 2521 : 238) ข้อความว่า “*ตื่นตระอาล*” ใน *สมุทโรหมะคำฉันท์* จึงตีความได้ว่าพระนางพินทุมตีตื่นบรรทม และทรงกลิ้งเกลือกด้วยความโศกาครุ

3.3 ปัญหาทั้งเรื่องรูปคำและความหมายของคำ คำภาษาเขมรบางคำที่ปรากฏรูปคำผิดไปจากคำเดิม ทำให้มีปัญหาทั้งเรื่องรูปคำและความหมายของคำ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

คำว่า “ผกาแฉง” พบตอนพระสมุทโฆษเสด็จออกประพาสไพร มีขบวนไพร่พลจำนวนมากตามเสด็จ เมื่อเคลื่อนขบวนไปจึงมีเสียงดังกึกก้องราวกับเสียงฟ้าพาดต้องภูเขาเพชรหรือประดุจเสียงดังของคลื่นในมหาสมุทรซึ่งกระลอกจนน้ำแตกกระจายเป็นฟองขาวราวกับสีดอกเลา กวีบรรยายโดยใช้คำว่า “รลอกกระฉอกผกาแฉง” (กรมศิลปากร, 2530 : 136) คำว่า “แฉง” นี้ในพจนานุกรมภาษาเขมรมีความหมายว่าตะแคง (บรรจบ พันธุเมธา, 2517 : 102) ซึ่งความหมายนี้ไม่เข้ากับคำ “ผกา” ซึ่งแปลว่าดอกไม้ หรือออกดอก (บรรจบ พันธุเมธา, 2521 : 389) ผู้เขียนคิดว่าคำ “ผกาแฉง” นี้ตรงกับรูปคำในภาษาเขมรว่า “ผกาตรง” มีความหมายว่าระลอกน้ำที่แตกขาวเป็นเงาแวบจนดูเหมือนดอกเลา (บรรจบ พันธุเมธา : 390) คำนี้น่าจะเกิดจากการคัดลอกผิดและใช้สืบทอดกันมาอย่างผิดๆ จนกระทั่งผิดไปจากรูปคำเดิมในภาษาเขมร จนแปลความหมายตามรูปคำไม่ได้ จึงมีปัญหาทั้งเรื่องรูปคำและความหมายของคำ

คำว่า “ปรวด” พบตอนพระสมุทโฆษทรงคล้องช้าง และหมอช้างอื่นๆ ช่วยกันคล้องช้างด้วย กวีบรรยายว่า

หมอปรวดปรวดบาศตริงตรา
แลสารกระบิลผันผาย

พลชวักซ้ายขวา
(หน้า 145)

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 (2556 : 698) อธิบายคำ “ปรวด” ว่ามีหลายความหมาย ความหมายแรกคือเนื้อที่เป็นโรค มีลักษณะเป็นก้อนแข็งอยู่ใต้ผิวหนัง ความหมายที่สองเป็นชื่อหมอช้าง และความหมายที่สามคือโปรด

เมื่อพิจารณาจากบริบทข้างต้นพบว่าคำ “ปรวด” คำแรกหมายถึงหมอช้างตรงตามคำอธิบายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน เรียกว่าหมอปรวด แต่ก็ไม่ทราบว่ามีหมอปรวดทำหน้าที่อย่างไรในการคล้องช้าง

หากพิจารณาว่า คำ “ปรวด” มาจากภาษาเขมรว่า “พฺรฺตฺร” แปลว่า เชือกหนัง (บรรจบ พันธุมธา, 2523 : 455) ก็เข้ากับบริบท หมอปรวดหมายถึงหมอช้างที่มีเชือกหนังเพื่อใช้คล้องช้างนั่นเอง

ส่วน “ปรวด” คำที่สองก็เป็นคำภาษาเขมรเช่นกัน คำว่า “ปรวดบาศ” มีความหมายว่า บ่วงบาศที่ทำด้วยเชือกหนัง

“ปรวด” เป็นคำที่กวีพยายามถอดตามเสียงคำในภาษาเขมรและออกเสียงพยัญชนะ “พ” เป็น /ป/

คำว่า “ทรสมุทรสายน” พบตอนพระสมุทโฆษประทับแรมไพรและทรงชมนกชมไม้ ตอนหนึ่งกวีบรรยายพรรณไม้ต่างๆ ว่า

ไม่ไห้หล้าหลาหลายพรรณ
เกสรกำจายไซ
ดวงดอกพันลอสร้อย
สาขาสรรหลมกลม

คนในพนาไลย
รสคนธศวรชม
และทรสมุทรสายน
มกรคือกรกราย (หน้า 151)

คำ “ทรสมุทรสายน” นี้มาจากคำภาษาเขมรว่า “ตฺรสมฺตฺรสายน” (อ่านว่า /ตฺรอ-ซุม-ตฺรอ-ซาย/) มีความหมายว่าแผ่กิ่งก้านสาขาออกเป็นพุ่ม (บรรจบ พันธุมธา, 2517 : 186) ซึ่งความหมายนี้สอดคล้องกับคำอื่นๆ ในบริบท ผู้คัดลอกสมัยต่อมาอาจไม่รู้จักคำนี้ จึงเลื่อนสระอุจากใต้ตัว “ส” มาวางไว้ใต้ตัว “ม” คำ “ทรสมุทรสายน” (อ่านว่า ทะ-ระ-สุม-ทะ-ระ-สายน) จึงกลายเป็น “ทรสมุทรสายน” ทำให้ทั้งรูปคำและความหมายของคำผิดไปจากคำเดิมในภาษาเขมรจนแปลความไม่ได้ นอกจากเดาตามความในบริบท

คำว่า “อัสสุร” พบตอนพระสมุทโฆษประทับอยู่ในป่า ทรงชมไม้และทรงนึกถึงมเหสีสุรัสวตา และรำพึงด้วยความเศร้าหมองพระทัยที่ไม่ได้พระราชทานพระราชานุญาตให้มเหสีสุรัสวตาตามเสด็จมาด้วย กวีใช้คำว่า “อัสสุร” ดังนี้

อัสสุร แก่ใจเจ้า
อัสสุร อาจใจสา-

ผู้พร่ำพร้องจะวอนมา
หัสห้ามบโดยใจ

(หน้า 152)

คำว่า “อัสสุร” ในที่นี้ไม่ได้มาจากคำว่า “อาสุร” ในภาษาเขมรซึ่งมีความหมายว่า เอ็นดู สงสาร (บรรจบ พันธุเมธา, 2528 : 1150) แต่มาจากคำว่า “อาสุรว” ซึ่งมีความหมายว่า เศร้าหมอง (บรรจบ พันธุเมธา, 2528 : 1151) เรื่องนี้อาจเกิดจากผู้คัดลอกเขียนสระอุ ซึ่งเดิมอยู่ใต้ตัวพยัญชนะ “ร” ไปไว้ใต้พยัญชนะ “ส” แล้วตัดตัว “ว” ท้ายคำ หรือเข้าใจผิดว่า กวีเขียนผิดเพราะในวรรณคดีไทยมีคำ “อาสุร” และ “อัสสุร”

คำว่า “ทันชิง” พบตอนพระนางพินทุมดีตื่นบรรทมแล้วไม่พบพระสมุทโฆษกัทรัง โศกาตูล และทรงสงสัยว่าที่พระนางได้พบพระสมุทโฆษกัทรังนั้นเป็นความฝันหรือความจริงกันแน่ กวีบรรยายว่า

ฝันฤจรงและทันชิง รำพึงบุรีกำปาง
รางขวางคางคัง

ตระบัด

(หน้า 172)

คำว่า “ทันชิง” ในที่นี้ไม่ใช่คำไทยแม้ว่าในภาษาไทยมีทั้งคำ “ทัน” และ “ชิง” ก็ตาม เพราะความหมายของคำไทยดังกล่าวไม่สอดคล้องกับคำอื่นๆ ในบริบทนี้ คำว่า “ทันชิง” มาจากรูปคำเดิมในภาษาเขมรว่า “ซญชิง” มีความหมายว่า ตรึงตรอง พิจารณา ใคร่ครวญ (บรรจบ พันธุเมธา, 2517 : 115) เดิมกวีไทยน่าจะเขียนเป็น “ซญชิง” หรือ “ซญชิง” แต่ผู้คัดลอกไม่รู้จึงคำนี้ จึงเขียนเป็น “ทันชิง” ทำให้รูปคำผิดไปจากคำในภาษาเขมร

คำว่า “บ่าบวงสันสรวง” ตอนพระนางพินทุมดีเล่าให้พี่เลี้ยงธารีฟังว่า พระนางได้พบชายคนรักในคืนที่ผ่านมา ครั้นตื่นบรรทมขึ้นในเวลาเช้า ชายผู้นั้นกลับหายไปแล้ว พี่เลี้ยงธารี ก็กล่าวลอบพระนาง กวีบรรยายเหตุการณ์ตอนนี้ว่า

ธาวีโสมลาเพนาง

นุชโอบเอบาง

บำบวงสันสรวงบพมาลย์

ฤเจ้าเศร้าโคกร้าคาญ

อย่างน้องนางพาล

พิลาปเลยใช้กล

(หน้า 173)

คำว่า “บำบวงสันสรวง” ไม่มีทั้งในพจนานุกรมภาษาไทยและพจนานุกรมภาษาเขมร แต่อย่างไร ผู้เขียนคิดว่าคำ “บำบวงสันสรวง” ตรงกับคำภาษาเขมรว่า “สับงสูงรุง” แปลว่า ระลึกนึกถึงหรือบนบาน (บรรจบ พันธุมเฮา, 2528 : 943) ในเหตุการณ์ตอนนี้พี่เลี้ยงธาวีระลึกนึกถึงบุญคุณของพระนางพินทุมดีซึ่งอุปการะตนมา จึงไปลอบพระนางพินทุมดีเพื่อให้ทรงคลายทุกข์โศก แต่เดิมนักเขียนจะเขียนว่า “สำบวงสังรวง” ต่อมาผู้คัดลอกไม่รู้จกคำนี้จึงเขียนเป็น “บำบวงสันสรวง” เพราะคำว่า “บำบวง” และ “สรวง” มีใช้ในภาษาไทย คำว่า “บำบวง” แปลว่าบนบาน เช่นสรวง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556 : 672) คำ “สรวง” ซึ่งมีความหมายเกี่ยวข้องกันมีความหมายว่าบูชา บนบาน (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556 : 1176) บางครั้งใช้ว่า “เช่นสรวง” ก็มี ส่วนคำว่า “สันสรวง” ก็ใกล้กับคำว่า “เช่นสรวง” รูปคำที่ใช้ในวรรณคดีเรื่องนี้จึงผิดไปจากคำภาษาเขมรเป็นอันมาก

4. ที่มาของปัญหา “กัมพูชพากย์” บางคำในเรื่องสมุทรโฆษคำฉันท์

ปัญหาของ “กัมพูชพากย์” ที่กล่าวมาข้างต้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาเรื่องรูปคำ ความหมายของคำ หรือปัญหาทั้งเรื่องรูปคำและความหมายของคำนั้น พบว่าเกิดจากสาเหตุต่างๆ ดังต่อไปนี้ คือ

4.1 การถ่ายทอดคำภาษาเขมรเป็นภาษาไทยซึ่งใช้หลายระบบในเรื่องเดียวกัน

4.1.1 การถ่ายทอดตามรูปคำ เช่น ถ่ายทอดคำภาษาเขมร “รอาอางขุนาง” เป็นคำ “รอาอางขุนาง” ซึ่งคล้ายกับคำ “ระอา” และ “อางขุนาง” ที่มีใช้อยู่ในภาษาไทย ความเหมือนคล้ายของคำนี้ในภาษาเขมรกับในภาษาไทยทำให้ผู้อ่านบางคนอาจแปลความหมายตามคำไทย แต่แท้จริงแล้วต้องแปลความหมายตามคำในภาษาเขมร

4.1.2 การถ่ายทอดตามการออกเสียงคำ ซึ่งมีทั้งการออกเสียงคำใกล้เคียงกับคำเดิมในภาษาเขมร ออกเสียงได้ไม่ตรงเสียทีเดียว หรือออกเสียงผิดไป ทำให้เมื่อถอดเป็นภาษาไทยแล้วนึกถึงคำเดิมในภาษาเขมรได้ยาก เช่น ถ่ายทอดเสียงคำ “พริตร” เป็น “ปรวด” ถ่ายทอดเสียงคำ “ซุณข่าน” เป็น “จรรจน” ถ่ายทอดเสียงคำภาษาเขมร “รีขาน” เป็น “รำคาญ” และ “เวะเวียน” เป็น “แฉะเวน” ซึ่ง 2 คำหลังนี้อาจทำให้ผู้อ่านหลายคนเข้าใจผิดคิดว่าเป็นคำไทยได้

4.1.3 การถ่ายทอดทั้งตามรูปคำและตามการออกเสียงคำ เช่น ถ่ายทอดคำว่า “ปานเฟิง” เป็นคำ “พานลิ่ง” คือ ถ่ายทอดพยางค์แรกตามรูปคำ และถ่ายทอดพยางค์หลังตามการออกเสียงคำ ในเบื้องต้นถ่ายทอดคำ “ปานเฟิง” เป็น “พานลิ่ง” แล้วแผลง “ป” เป็น “พ” จึงเป็น “พานลิ่ง” เพื่อให้มีสัมผัสพยัญชนะ /พ/ กับคำว่า “โพ” ดังที่พบในข้อความว่า “สลิดโพพานลิ่ง”

4.2 การดัดแปลงคำภาษาเขมรเป็นภาษาไทย ทำให้รูปคำต่างไปจากคำเดิม
วิธีการดัดแปลงมีหลายวิธี เช่น

4.2.1 การดัดแปลงคำภาษาเขมรเป็นภาษาไทยด้วยการเปลี่ยนสระเสียงยาวให้เป็นสระเสียงสั้น คือ ดัดแปลงคำว่า “โผชต” ซึ่งเป็นสระโอเป็นภาษาไทยที่ใช้คำสระโอะว่า “ผชต” เพื่อให้เสียงคำสั้นกระชับ

4.2.2 การดัดแปลงคำภาษาเขมรเป็นภาษาไทยด้วยการเปลี่ยนเสียงพยางค์หน้า เช่น เปลี่ยนจาก “ตรกร” เป็น “ตระอร”

4.2.3 การดัดแปลงคำภาษาเขมรเป็นภาษาไทยด้วยการแผลงรูปสระเป็นพยัญชนะ เช่น แผลงคำ “ครุ” เป็น “ครว” คือเปลี่ยนสระอุเป็นพยัญชนะ “ว” ทำให้รูปคำตรงกับคำไทย “ครว” ซึ่งมีความหมายว่าเหมาะสม ต่างจากคำเขมรที่มีความหมายว่าวาดรูปเพื่อเล่นคำว่า “ครว” ที่เป็นคำไทยกับคำว่า “ครว” ที่เป็นคำภาษาเขมร

4.2.4 การดัดแปลงคำภาษาเขมรเป็นภาษาไทยด้วยการเปลี่ยนเสียงพยัญชนะ “ร” เป็น “ล” เช่น จากคำว่า “องรง” เป็น “อ้งล้ง” เพื่อประโยชน์ให้มีเสียงสัมผัสในกับคำอื่น

4.2.5 การดัดแปลงคำภาษาเขมรเป็นภาษาไทยด้วยการแผลงพยัญชนะตัวหนึ่งไปเป็นพยัญชนะอีกตัวหนึ่ง เช่น แผลง “ข” เป็น “ค” คือจากคำว่า “รีขาน” เป็น “รำคาญ” เพื่อให้มีสัมผัสพยัญชนะของเสียง /ค/ กับคำว่า “เคื่อง” ที่อยู่ถัดมา

4.2.6 การดัดแปลงคำภาษาเขมรเป็นภาษาไทยด้วยการเปลี่ยนสระในพยางค์หน้าเพื่อให้เหมือนกับสระในพยางค์หน้าของคำที่อยู่ติดกัน เช่น เปลี่ยนคำว่า “กัเปญ” เป็น “กระเบ็ญ” เพื่อให้เข้ากับคำ “กระบอง” เป็น “กระบองกระเบ็ญ” เพื่อประโยชน์ในการเล่นเสียงเล่นคำที่เรียกว่าคำคู่

4.2.7 การดัดแปลงคำภาษาเขมรเป็นภาษาไทยด้วยการเพิ่มพยางค์หรือเพิ่มเสียงสระ เช่น เพิ่มพยางค์ “ตระ” หน้าคำ “อร” ในภาษาเขมร เกิดคำใหม่ว่า “ตระอร” หรือเพิ่มเสียงสระอะตรงกลางคำ “ทราล” ทำให้เกิดคำใหม่ว่า “ตระอาล” เป็นการยัดคำพยางค์เดียวให้มี 2 พยางค์ ทำให้ได้จำนวนคำครบถ้วนตามฉันทลักษณ์ หรือและเอื้อประโยชน์เรื่องเสียงสัมผัสในด้วย

4.2.8 การคัดลอกคำผิดไปจากคำในต้นฉบับหรือจงใจเขียนผิด ตามความเข้าใจของผู้คัดลอก เช่น คัดลอกคำภาษาเขมร “สับุงสูงรุง” ผิดไปเป็น “บับวงสันสรวง” คัดลอกคำภาษาเขมร “อาสูรว” ผิดไปเป็น “อ้าสูร” คัดลอกคำภาษาเขมร “ชยุซิง” ผิดไปเป็นคำ “ทันซิง” คัดลอกคำภาษาเขมร “ผกาแตรง” ผิดไปเป็น “ผกาแจรง” คัดลอกคำภาษาเขมร “พิตพิล” “พิตพิน” หรือ “เพจพิล” ผิดไปเป็นคำ “พิศเพียน” และ “พิศเพียน” คัดลอกคำภาษาเขมร “ตรสัทรสาย” ผิดไปเป็น “ทรสมุทรสาย” และคัดลอกคำภาษาเขมร “สาหา” ผิดไปเป็น “สามหา”

จะเห็นได้ว่าการดัดแปลงคำภาษาเขมรจนมีรูปคำผิดไปจากเดิม ทำให้การสืบค้นคำเดิมในภาษาเขมรทำได้ยาก และสร้างปัญหาให้แก่ผู้อ่านที่ไม่รู้คำภาษาเขมรหรือมีความรู้เรื่องนี้น้อย

5. ความสรุป

การใช้คำภาษาเขมรเป็นจำนวนมากในวรรณคดีไทยเรื่อง**สมุทรโฆษคำฉันท์** สะท้อนให้เห็นว่ากวีมีความรู้เรื่องคำภาษาเขมรอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งยิ่ง อย่างไรก็ตาม กวีไม่ได้ใช้คำภาษาเขมรทุกคำตามการถ่ายทอดเสียงคำหรือถ่ายทอดรูปคำอย่างตรงไปตรงมาและอย่างถูกต้อง แต่มีการดัดแปลงรูปคำบ้างหรือดัดแปลงเสียงคำบ้างเพื่อประโยชน์ทางวรรณศิลป์ เช่น เพื่อให้เสียงคำกระชับขึ้น เพื่อให้มีเสียงสัมผัสในที่ไพเราะเสนาะโสต หรือเพื่อให้มีคำรับส่งสัมผัสนอกในที่นั้นๆ นอกจากนี้ ยังดัดแปลงด้วยวิธีการต่างๆ อีกหลากหลาย เช่น แผลงคำและยืดเสียงคำในภาษาเขมรจนทำให้รูปคำผิดแปลกไปด้วย

การดัดแปลงคำภาษาเขมรของกวีไทยทำให้เกิดปัญหา ข้อสำคัญคือทำให้สันนิษฐานคำศัพท์ดั้งเดิมของคำบางคำได้ยาก เช่น เมื่อถ่ายทอดเสียงคำภาษาเขมรเป็นภาษาไทยก็อาจสันนิษฐานว่าที่มาของคำดังกล่าวอาจมีได้มากกว่า 1 คำ การวินิจฉัยว่าคำดังกล่าวว่าจะเป็นคำใดจึงต้องคำนึงถึงความหมายในบริบทแวดล้อมนั้นๆ นอกเหนือจากนี้ การดัดแปลงคำภาษาเขมรยังอาจทำให้คำที่ดัดแปลงนั้นมีรูปคำคล้าย หรือเหมือนกับคำที่มีอยู่ในภาษาไทยจนทำให้ผู้อ่านอาจเข้าใจผิดว่าคำเขมนั้นๆ เป็นคำในภาษาไทยได้ง่าย

อนึ่ง การที่มีคำภาษาเขมรบางคำในเรื่อง**สมุทรโฆษคำฉันท์**เขียนผิดไปจากรูปคำที่ถูกต้อง ผู้เขียนคิดว่าไม่น่าจะเกิดจากกวีขาดความรู้เรื่องคำภาษาเขมรหรือใช้คำภาษาเขมรผิด เพราะจากการศึกษาครั้งนี้เห็นชัดเจนว่ากวีเชี่ยวชาญการใช้คำภาษาเขมรเป็นอย่างดี ที่มีรูปคำผิดไปบ้างนั้นน่าจะเกิดจากความตั้งใจของกวี ซึ่งต้องการดัดแปลงคำภาษาเขมรเพื่อประโยชน์ด้านวรรณศิลป์ดังที่ผู้เขียนได้กล่าวไปแล้ว ส่วนที่มีรูปคำภาษาเขมรผิดไปจนแปลความไม่ได้ นั้นอาจเกิดจากการคัดลอกต้นฉบับผิดของผู้คัดลอกในสมัยหลัง ซึ่งไม่มีความรู้เรื่องคำภาษาเขมร

การใช้คำภาษาเขมรดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้อ่านที่ไม่เชี่ยวชาญภาษาเขมรอาจเข้าใจความหมายของคำที่ใช้ผิดไปหรือไม่ถูกต้องได้ ทำให้รับสารและรสได้ไม่เต็มที่จากวรรณคดีที่กำลังอ่าน กรณีการอ่านเรื่อง**สมุทรโฆษคำฉันท์**ก็เช่นกัน ผู้อ่านควรอ่านด้วยความพินิจพิจารณา หากเป็นไปได้เมื่อพิมพ์ใหม่ ผู้จัดพิมพ์ควรอธิบายคำภาษาเขมรต่างๆ ที่เป็นปัญหาเหล่านี้ในเชิงอรรถ เพื่อช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจความหมายของคำภาษาเขมรในวรรณคดีเรื่องนี้ได้อย่างถูกต้อง ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งทั้งแก่ผู้อ่านและแก่ผู้สนใจศึกษาภาษาเขมรในวรรณคดีไทยต่อไป

บรรณานุกรม

บรรจบ พันธุมธา. **พจนานุกรมเขมร - ไทย ฉบับทุนพระยาอนุমানราชชน เล่ม 1.**

กรุงเทพฯ : จงเจริญการพิมพ์, 2517.

_____. **พจนานุกรมเขมร - ไทย ฉบับทุนพระยาอนุमानราชชน เล่ม 2.**

กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2521.

_____. **พจนานุกรมเขมร - ไทย ฉบับทุนพระยาอนุमानราชชน เล่ม 3. มปท., 2523.**

_____. **พจนานุกรมเขมร - ไทย ฉบับทุนพระยาอนุमानราชชน เล่ม 4. มปท., 2525.**

_____. **พจนานุกรมเขมร - ไทย ฉบับทุนพระยาอนุमानราชชน เล่ม 5.**

กรุงเทพฯ : รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์, 2528.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554** เฉลิมพระเกียรติ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระ

ชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน, 2556.

ศิลปากร, กรม. **วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 1.** กรุงเทพฯ : กองวรรณคดีและ

ประวัติศาสตร์, 2529.

_____. **วรรณกรรมสมัยอยุธยา เล่ม 2.** กรุงเทพฯ : กองวรรณคดีและ

ประวัติศาสตร์, 2530.

อุปถัมภ์ศิลปสาร, พระยา. **หลักภาษาไทย** กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2539.

Long Seam. **Dictionnaire du Khmer Ancien.** Phnom Penh : Phnom Penh Printing House, n.d..

ออนไลน์

“เพลงไทรโยคแปลง”. เข้าถึงจาก [http : //เพลง.meemodel.](http://เพลง.meemodel.com/%EO%B9%80%EO%B8%99%EO%B8%B7%EO%B9%889...)

com/%EO%B9%80%EO%B8% 99%EO%B8%B7%EO%B9%889...เข้าถึง
เมื่อ 21 กันยายน 2556.